

Contribuții la istoria militară a Maramureșului. Atacuri străine în secolul al XVII-lea

Ivanciuc Teofil
Sighetul Marmăției
teofilivanciuc@yahoo.com

Cuvinte cheie: Maramureș, război, istorie militară, secolul al XVII-lea, Borșa, Sighet, Visk, Hust, tătari, austrieci, polonezi, turci.

Între anii 1538 (când s-a semnat Pacea de la Oradea, urmată în 1570 de cea de la Speyer) și 1733, comitatul Maramureș a făcut parte, cu întreruperi, din Principatul Transilvaniei, fiind ocupat de către austrieci între anii 1599-1605 (cu excepția momentului Mihai Viteazu), 1614-1615 și 1685-1687.¹¹¹

Secolul al XVII-lea a însemnat cea mai neagră și instabilă perioadă din istoria locului, când întreaga regiune a trecut printr-o succesiune de războaie și de declin. În acest interval de timp s-a consumat Războiul de 15 ani (1593-1606) dintre austrieci și otomani, perioadă în care au fost realizate și cele două uniri ale Principatelor Române, cea din 1595 (de sub principele Sigismund Bathory), respectiv cea din 1600 (săvârșită de Mihai Viteazul).

A urmat războiul de 30 ani (1618-1648), care i-a pus față în față pe austriecii catolici contra ardelenilor protestanți, Maramureșul devenind din nou zonă de conflict.

În anul 1660, turcii au înființat vilayetul de la Oradea, aceștia devenind, cu întreruperi, stăpânii comitatului până în anul 1685. De fapt, retragerea acestora din zonă a avut loc abia în 1699, odată cu Pacea de la Karlowitz, atunci când au nevoiți să cedeze Ungaria și Ardealul în favoarea Austriei învingătoare.

În fine, la 1672 a izbucnit războiul curuț (promaghiar și antihabsburgic), care a durat, cu intermitențe, până în anul 1711.

În afara atacurilor armate străine (prezentate în rândurile următoare), Maramureșul a fost și scena unor răscoale și lupte interne, conflicte cu trupe de tâlhari și haiduci, printre care cele atribuite haiducului Pinte Viteazul, documentate în anii 1695 (în „Munții Maramureșului”), 1697, 1698 (atacul asupra castelului de la Coștiui, soldat cu 250 de morți) și încercarea nereușită de cucerire a Sighetului din anul 1699, la care se adaugă unele incidente minore la frontieră cu bistrițenii sau cu polonezii, pe care nu le-am mai consemnat aici.

Iată lista principalelor conflicte armate cunoscute pe teritoriul Maramureșului:

1603. Polonezii aliați cu tătarii au pustiit în timpul mișcărilor lui Basta satele Lăpușna și Calocca (Maramureșul de nord, azi în Ucraina), iar Borșa a fost rasă de pe fața pământului de **armata ardeleană** a lui Moise Szekely, fiind apoi scutită de plata dării.¹¹²

¹¹¹ Filipașcu, pag. 94, Ivanciuc, pag. 41.

¹¹² Veress, VII, pag. 150-152, Diaconescu, pag. 297, Ardelean, pag. 28.

1611. Lupta cu habsburgii, care a avut loc undeva între 22 octombrie-10 noiembrie 1611, în zona Borșa.

În războiul său contra principelui transilvan Gabriel Bathory, voievodul Țării Românești, Radu Șerban, a obținut sprijinul habsburgilor, care i-au trimis o armată de sprijin. Înfrânt de ardeleni, corpul expediționar austriac de circa 3.000 oameni condus de generalul Sigismund Frogach și de căpitanul cetății Satu Mare, Andrei Doczy, a trecut din Transilvania în Moldova, pe la finele lunii septembrie, încercând să ajungă de acolo, prin Polonia, la Cașovia (Košice, azi în Slovacia). Nemaiputând însă aștepta prea mult timp aprobarea polonă de tranzitare a teritoriului acestui stat, soldații au hotărât se plece acasă pe un alt drum, prin Maramureș.

Austriecii au pornit de la Putna spre vest, peste munți, având drept călăuză un călugăr. Prima încercare de traversare a Carpaților a durat nouă zile, aceasta eșuând din cauza condițiilor meteo și a lipsei unui drum propriu-zis. Atunci, habsburgii au decis să se întoarcă în Moldova, dar după trei zile, din lipsa cailor (morți pe drum ori mâncați de trupe) s-au răzgândit din nou, luând iar drumul muntelui.

Într-un final, epuizați și flămânzi, austriecii au reușit să intre în Maramureș, mai mult ca sigur că prin zona Borșa, probabil prin Târnița Bălășinii (aflată la nord de Pasul Prislop, pe unde trecea în vechime drumul de legătură cu Moldova, așa cum apare pe mai multe hărți de secol XVIII). Abia ajunși, aceștia au fost întâmpinați de către 1.500 de maramureșeni conduși de către vicecomite, care le-au cerut să se predea și să jure credință principelui Gabriel Bathory. Străinii au refuzat, așa că a început lupta, care a durat o zi și o noapte.

„Pe cei care nu i-au tăiat, i-au lăsat în cămașă” a declarat un martor ce a asistat la jefuirea austriecilor de către români și secui. Un număr de 500 de soldați imperiali au murit, alții fiind luați în robie și predând armele, însă fără să accepte să jure credință principelui.

Pe drumul spre Sighet, prizonierii au mai fost atacați încă o dată de către români. În orașul reședință a comitatului au rămas 100 de prizonieri răniți, doi dintre hotnogi au fost trași în țeapă (Albert Fabrizi și Lukacs Kallai), iar alte surse susțin că soldatul Paul Palai a fost decapitat din ordinul vicecomitelui Petru Pogany, cel care a condus în luptă Brachium-ul comitatului. În sfârșit, o parte din prizonieri au fost duși robi principelui Bathory.

În cele zece zile fatidice, imperialii au pierdut circa 2.000 oameni, fie decedați prin munți de foame și frig, fie căzuți în lupta cu maramureșenii. Puținii supraviețuitori s-au retras în Moldova, unde au fost într-un final ajutați de către voievodul Constantin Movilă cu suma de 2000 florini, pentru a ajunge la Cașovia prin Polonia.¹¹³

¹¹³ **Hurmuzaki**, pag. 454, **Veress**, VIII, pag. 213, 215-216, 219-223, **Diaconescu**, pag. 298-300, **Ivanciuc**, pag. 43.

1629. A fost consemnat un **atac tătar**, străjile de la palisada Hust (Maramureșul de nord, azi în Ucraina) fiind amendate, deoarece nu au fost suficient de vigilente¹¹⁴.

1640-1646. În acest interval de timp **polonezii** au jefuit în repetate rânduri Maramureșul.¹¹⁵

1657. Tătarii au intrat din nou în depresiune, prinzându-i pe maramureșeni total nepregătiți, principele transilvan Kemény ajung prizonier la ei și fiind apoi răscumpărat cu bani grei. În același an, maramureșenii erau la război în Polonia, acasă rămânând foarte puțini oameni.¹¹⁶ Tot acum a avut loc un **atac polonez** condus de mareșalul Lubomierszky și de viitorul rege Jan Sobieckzy care, urmărindu-l pe Gh. Rakoczi II, au jefuit Beregul, la retragere fiind învinși de maramureșeni pe Valea Neagului, la Prislop (Maramureșul de nord, azi în Ucraina).¹¹⁷

În fine, tot atunci au venit să prade **cazacii** aliați cu foști mercenari de diferite nații care nu fuseseră plătiți de către Rakoczi, invadatorii fiind alungați cu mare greu din comitat.

1658. „**Tătarii** nu mai atacau oameni, ci luau doar vite și alimente” spune o scrisoare a vicecomitelui¹¹⁸ din acest an, dar în 1659 privilegiile orașelor regale au fost se reinnoite pentru că „actele vechi fuseseră arse de către tătari”.¹¹⁹ În acest an a avut loc și un **atac polonez** asupra orașului Visk (Maramureșul de nord, azi în Ucraina), unde aceștia au jefuit, printre altele, arhiva celor cinci orașe, pe care au restituit-o apoi contra unei recompense¹²⁰.

1661. Invazie turco-tătară. Primul val de musulmani a sosit dinspre sud în luna iulie, aceștia prădând nestingherit zona Baia Mare. Principele transilvănean Ioan Kemény a fugit, pentru că cei 13.000 turci ai lui Ali Pașa aliați cu tătarii erau prea puternici ca să le facă față. Tătarii au trecut apoi în Maramureș, prădând împrejurul Hustului și luând ca pradă o mulțime de oameni și vite. Ostașii din Hust i-au atacat cu fereală, reușind doar recuperarea celor 300 vite.

Ali Pașa l-a trimis la Hust pe Husein, pașă de Timișoara și de Ineu, pentru a-i convinge pe apărători să se alieze cu el și să-l schimbe pe principele Kemény. La 4 august, apărătorii Hustului (în cetate era refugiată însăși doamna Kemény cu suita sa și cu o gardă de 200 de ostași), văzându-l pe Husein apropiindu-se cu suita sa, au tras cinci lovituri preventive de tun. Husein Pașa le-a făcut semn că vine ca sol, astfel că creștinii au trimis în întâmpinarea sa 50 de călăreți. Turcii au trimis doi oameni cu scrisorile lui Ali Pașa, soli care au fost nevoiți să suie legați la ochi dealul Hosana unde se afla cetatea.

Sus, după ce au fost citite scrisorile, oamenii lui Kemény s-au sfătuit, decizând că-i vor rămâne fideli acestuia și anunțându-i pe turci că au destulă

¹¹⁴ Márki, pag. 83, Ardelean, pag. 89-90.

¹¹⁵ Filipașcu, pag. 95.

¹¹⁶ Márki, pag. 85, Ardelean, pag. 170.

¹¹⁷ Filipașcu, pag. 95-96.

¹¹⁸ Ardelean, pag. 173.

¹¹⁹ Ardelean, pag. 325

¹²⁰ Ardelean, pag. 34.

pulbere și plumb în cetate pentru Ali Pașa, dacă acesta va veni să-i atace cu grosul trupelor sale. Cei doi soli au fost relegați la ochi și conduși afară de către căpitanul Matia Madarasz, care trebuia să-i ducă nevătămați înapoi la Husein Pașa.

Numai că, pe drum, căpitanul i-a jefuit, răbindu-l grav pe unul dintre ei, luându-le până și caii și trimițându-i înapoi pe jos. Mai mult, ostașii din cetate au început să tragă cu tunurile asupra lui Husein, care s-a retras grabnic. El a fugit la Ali Pașa care era în acel moment sub cetatea Nyalab (Korolevo, azi în Ucraina) și i-a povestit cum propunerea lor a fost refuzată, iar solii atacați și jefuiți, ceea ce l-a supărat cumplit pe turc.

În sfârșit, la data de 13 august, turco-tătarii au pornit să răzbune umilința îndurată. Ei au trecut tiptil pe sub cetatea Hust, apoi au suit pe Tisa ajungând până la Sighet. Acolo, „în afara târgului”, 300 de pușcași li se împotriviră și se bătură cu ei. Turco-tătarii n-au mai stat să lupte, ci s-au întors, arzând și jefuind la rând toate satele, târgurile Visk și Teceu (ambele aflate azi în Ucraina) și luând mii de prizonieri creștini. De acest atac se presupune că ar fi legată distrugerea mănăstirii Sârbi, ceea ce ar însemna că turco-tătarii au prădat și dincolo de Sighet, pe valea Cosăului.

Invadatorii au luat-o apoi spre sud. Orașul Baia Mare s-a predat, dându-i chezași pe conducătorii orașului și dăruindu-le multe bucate, Bistrița a procedat la fel. De aici se deduce că Maramureșul ar fi putut scăpa, dar n-a făcut-o, de vină fiind bravura excesivă și lipsa de diplomatie manifestată de către apărătorii Hustului.¹²¹

1677. Luptele cu contingentul franco-polono-tătaro-maghiar. În octombrie 1677, un număr de 2.000 de soldați polonezi și tătari, împreună cu un escadron unguresc cu 500 de cai¹²², conduși cu toții de către generalul conte francez Boham, au ajuns în regiune dinspre Polonia (probabil prin Prislopul de pe valea Neagului din Maramureșul de nord, pe unde trecea drumul la acea vreme, dar nu excludem posibilitatea ca aceștia să fi coborât pe valea râului Uj, prin comitatul Ung), în drumul lor spre Debrecen, în cadrul războiului anti-habsburgic. Ei erau aliați cu curuții, fiind sprijiniți de către regele Ludovic al XIV-lea, care era interesat să-i slăbească pe austrieci prin toate mijloacele.

Pestrița oaste a străbătut locurile, jefuind peste tot după cum era pe atunci obiceiul, ajungând în Ugocea la cetatea Nyalab (la distanța de 20 km de Hust), a cărei garnizoană austriacă era condusă de generalul Schmidt.¹²³ În lupta de pe 10 octombrie 1677 austriecii au fost bătuți, deși erau superiori numeric. Francezii și aliații lor maghiari, tătari și poloni au omorât mai mult de 1.000 de austrieci și au luat sute de prizonieri¹²⁴.

Acest episod ar putea explica prezența „frâncilor”, între cetele de păcătoși din fresca de pe pereții pronaosului bisericii din Desești, realizată în

¹²¹ Kraus, pag. 410-413, Filipașcu, pag. 96, Ivanciuc, pag. 44.

¹²² Vanel, pag. 70-80.

¹²³ Moga, pag. 248.

¹²⁴ Hudiță, pag. 307-308.

anul 1780.¹²⁵ Ori, această menționare misterioasă să fie originată doar de conflictul surd dintre Imperiul Austriac și Franța aflată în pragul Revoluției?

Nu știm sigur, dar un lucru este cert: în lunga listă a conflictelor militare ce au măcinat zona Maramureșului în secolul al XVII-lea poate intra și această prezență excepțională (nemenționată de către istoricii locului), a unui îndepărtat corp expediționar francez.

1680 (aproximativ). **Atac habsburgic**, soldat cu distrugerea de clădiri și bunuri ale orașului Visk.¹²⁶

1685-1686. Ocupația militară austriacă a generalului Frederico Veterani, care a încartiruit în Maramureș și Chioar numărul enorm de 13.000 de soldați, care s-au dat la multiple jafuri și chiar omoruri, purtându-se la fel de barbar ca și tătarii.¹²⁷

1690. Atac turco-tătar. Maramureșenii s-au scuzat că nu pot să trimită anumite produse la Curte, deoarece duceau lupte de apărare cu păgânii.¹²⁸

În aceste conflicte care s-au succedat sângeros vreme de un secol, își are originea dezvoltarea nemaivăzută a mișcării haiducești, care l-a avut ca principal exponent pe Pinte Viteazul (1670-1703), dar aceasta este deja o altă istorie.

Bibliografie selectivă

1. **Veress, Andrei** – *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. VII și VIII, Cartea Românească, București, 1934 și 1935.

2. **Hurmuzaki, Eudoxiu de** – *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. IV, partea 1, București, 1882.

3. **Filipașcu, Alexandru** – *Istoria Maramureșului*, tip. Universul, București, 1940.

4. **Diaconescu, Marius** – *Din istoria Maramureșului în timpul principelui Gabriel Bathory*, în „Satu Mare. Studii și comunicări XV-XVI. 1998-1999”, ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1999.

5. **Ardelean, Livia** – *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, ed. Ethnologica, Baia Mare, 2012.

6. **Márki, Sándor** – *A vármegyei bizottság jelentése*, în suplimentul VIII al anuarului „Századok”, XXIII, Budapest, 1889.

7. **Pop-Bratu, Anca** – *Pictura murală maramureșeană*, ed. Meridiane, București, 1982.

¹²⁵ **Pop-Bratu**, pag. 46. „Frâncii” respectivi au fost pictați de către meșterul Radu Munteanu ajutat de un oarecare Gheorghe, în 1780, deci la peste un secol de la evenimentul care pare să fi marcat puternic comunitatea locală.

Documentația la care am avut deocamdată acces vorbește, foarte succint, de mișcări de trupe care au avut loc doar pe valea Tisei (pe aliniamentul Muncaci-Nyalab) respectiv în zona orașelor Baia Mare și Satu Mare, însă nu putem omite posibilitatea ca mercenarii să fi ajuns și pe valea Marei.

¹²⁶ **Ardelean**, pag. 34.

¹²⁷ **Filipașcu**, pag. 97.

¹²⁸ **Ardelean**, p 34.

8. **Kraus, Georg** – *Cronica Transilvaniei. 1608-1665*, ed. Academiei R.P.R., București, 1965.
9. **Moga, Ion** – *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională, VI, 1931-1935”, Cluj, Cartea Românească, 1936.
10. **Hudiță, Ion** – *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVIIe siècle (1635-1683)*, Gamber, Paris, 1927.
11. **Vanel, Claude** – *Histoire des Trouble de Hongrie*, vol. 3, Mortier, Paris, 1687.
12. **Ivanciuc, Teofil** – *Sighetul Maramureșului. Patrimoniu și turism*, ed. Valea Verde, Sighetul Marmăției, 2012.

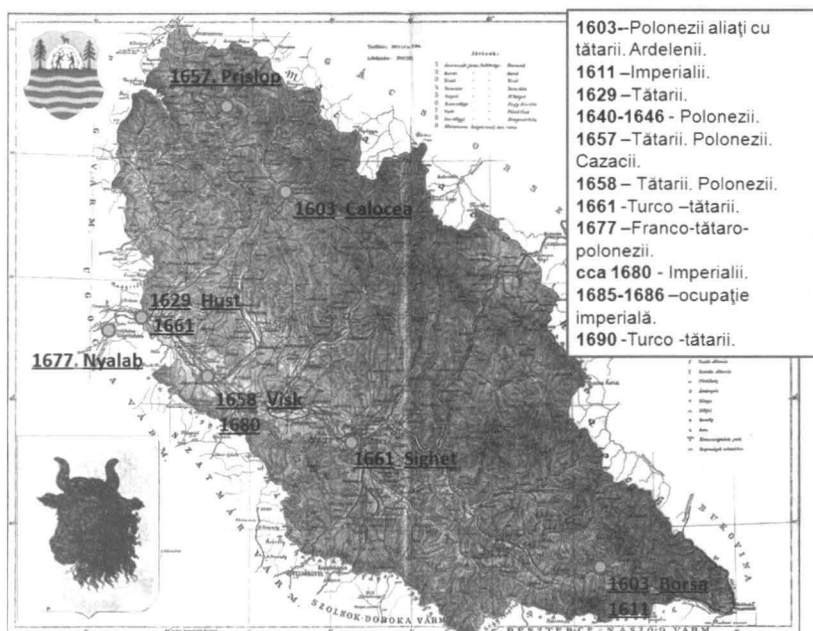
Summary

Contributions for the Maramures's military history. Foreign armed attacks during 17th century

Keywords: Maramureș, war, military history, seventeenth century, Borșa, Sighet, Visk, Hust, Tatars, Austrians, Poles, Turks.

Our paper shows a part of Maramures's military history during 17th century. The foreign armed attacks has affected the region in a very troubled time, when two important wars has occurred: the 15 years war (1593-1606) and the 30 years one (1618-1648). At that time, Maramures county was included in the Principality of Transylvania, but it was also intermittently occupied by Austrians between 1599-1605 (excepting the short living Romania's Union under Mihai Viteazu rule), 1614-1615 and 1685-1687.

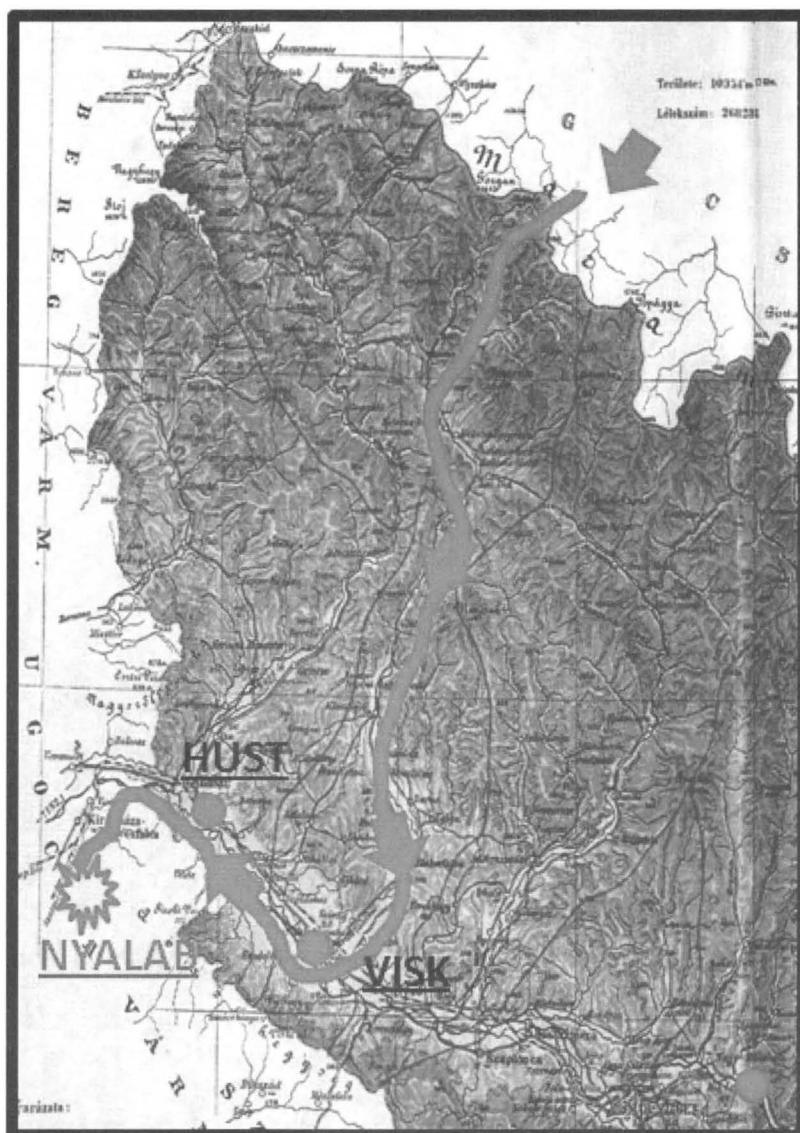
The main foreign military actions were recorded in Maramures during the following years: 1603 (Poles and Tatars has managed to destroy two border villages, and Borsa was ruined by a Transylvanian army), 1611 (a 3.000 soldiers strong Austrian army transiting between Moldavia and Slovakia, was decimated by a 1.500 men Maramures task force), 1629 (Tatar desant), 1640-1646 (several Polish assaults), 1657 (the Tatars has taken hostages, and there were reported different attacks by Polish and Cossacks troops), 1658 (again the Tatars, but also the Poles who pillaged the town of Visk), 1661 (the most important foreign invasion of the century, when 13.000 Turks and Tatars led by Ali Pasha looted the region and fought the local defenders on Hust and Sighet battles), 1677 (bloody fight at Nyalab - 20 km west from Hust, between Austrian garrison and a troop consisting by Poles, Tatars and Hungarians, led by the French count Boham), 1680 (Austrian attack over Visk town), 1685-1686 (ravagind and bloody Austrian military occupation led by General Veterani) and 1690 (another Turkish and Tatar desant).

Atacuri armate în sec. XVII în Maramureșul istoric

1661. Incursiunea turco-tătară de la Hust la Sighet

1667. Traseu urmat de fanco-poloni-tătari în Maramureșul istoric